

2023-02-28

Riksförbundet Attention Äldreplattform

Åldras och må bra med NPF

I Riksförbundet Attention kämpar vi tillsammans för att personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) ska få fungerande liv. Vår vision är att alla som lever med NPF, oavsett ålder, ska bli bemötta med respekt och få samma möjligheter som alla andra, inom alla samhällsområden, genom hela livet. Vi vill ha ett samhälle fritt från diskriminering och som värdesätter människors olikheter och ser dessa som tillgångar och möjligheter.

Det kan tyckas självklart att även äldre människor kan ha neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF). Särskilt eftersom vi idag vet att cirka 8–10 % av alla barn har en neuropsykiatrisk diagnos och att funktionsnedsättningen i de flesta fall följer med hela livet, även om uttrycken kan ändra karaktär med åldern.

Kunskapen om äldre eftersatt

Den kunskap vi har om funktionsnedsättningarna och de strategier vi har för att hantera dem har i stor utsträckning gällt yngre personer. Men kunskapen om hur livssituationen för äldre med NPF ser ut är eftersatt. Det innebär att de har haft svårt att få adekvat vård och stöd, men också att de själva inte fått någon förklaring till varför de haft så stora utmaningar i skolan, på jobbet och i privatlivet. Bristen på kunskap kan också leda till risk för att felaktigt bedömas som dement.

Den ålderism som präglar vårt samhälle leder till sämre bemötande av äldre. Särskilt problematiskt är att den också råder inom vård och omsorg. Trots att människovärdesprincipen ska råda där alla ska ha rätt till liknande insatser från vården får inte äldre som mår psykiskt dåligt psykologisk behandling i lika stor utsträckning som yngre¹. De får därmed inte möjlighet att bearbeta de svårigheter i form av exempelvis relationsproblematik, utmattningsdepressioner eller samsjuklighet som de upplevt tidigare i livet. Äldre får i stället medicinering med de biverkningar det kan medföra. På äldreboenden riskerar äldre med NPF att felmedicineras för att komma till rätta med beteenden som personalen upplever störande och inte förstår hur de annars ska hanteras.

---

¹ Enligt rapporter från SBU och Socialstyrelsen

På Attention har vi sett ett stort behov av att både vi och alla andra som möter gruppen skaffar sig mer kunskap om vad de äldre själva önskar från omgivningen. Sedan några år tillbaka har vi därför bedrivit projektarbete och därmed fått ökad kunskap oss inom området äldre och NPF.

Varför är det så?

I många länder inklusive Sverige sågs adhd, autism och de övriga NPF-diagnoserna länge som något som hörde barndomen till. Utredningar av vuxna kom i gång för bara ett 20-tal år sedan. Gruppen äldre har inte uppmärksammats och har haft svårt att få förståelse för att de också har dessa funktionsnedsättningar och att de påverkat hela deras liv. I många fall skapas också nya utmaningar med de livsförändringar som åldrandet i sig medför. Vi ser ett stort behov av att lyfta kompetensen för att ge de anställda inom äldreomsorgen värdefull kunskap och verktyg för att bemöta och stödja äldre med NPF.

Vad säger de äldre själva?

Av enkäter och samtal vi fört med våra medlemmar framkommer att de stödåtgärder som finns idag ofta är otillräckliga och dåligt anpassade till de äldres behov. De som fått en diagnos sent i livet berättar om ett livslångt lidande. Veldig många har känt sig diskriminerade, mötts av fördomar och okunskap i olika situationer i livet. Bristen på kunskap medför mycket sorg över det liv man inte fick och ilska över att inte ha fått en förklaring och hjälp tidigare. Det har påverkat familjerelationerna negativt och många har förlorat kontakten med sina anhöriga och upplever stor ensamhet. Stigmat kopplat till ålder och funktionsnedsättning förstärker varandra och blir dubbelt svårt för individen att bära.

De flesta vittnar också om den stora lättnaden det har inneburit att till slut få svar på varför livet har varit så svårt. Det har blivit väldigt tydligt för oss att en diagnos bidrar till ökad självförståelse och en bättre livskvalitet. Vi finner det därför märkligt när vården ifrågasätter rätten till en neuropsykiatrisk utredning med hänvisning till att någon är för gammal för att ha nytta av en sådan.

Att få en NPF-diagnos sent i livet kan vara ganska omvälvande och vi ser ett stort behov av mötesplatser där de äldre kan träffas och utbyta erfarenheter och reflektera över händelser under livets gång med andra i samma situation. Vi har uppmärksammat våra lokalföreningar på behovet av sådana mötesplatser och tagit fram material som de då kan använda.

Attention arbetar för:

- Att kunskapen om äldre med NPF ska öka i samhället och därmed bidra till ökad förståelse för deras problematik och ett bättre bemötande. ²
- Att god tillgänglighet till äldrepsykiatri finns oberoende av var i landet du bor.
- Att äldre som söker hjälp när de misstänker NPF möts med respekt och blir lyssnade på – även om de tycks ha haft ett fungerande liv med arbete och familj. Vården bör också

---

²² Material och tips om bemötande av äldre med NPF finns på Attention's hemsida, www.attention.se

alltid ställa frågan om symtomen känns igen från tidigare i livet för att undvika förväxling med demens.

- Att vård- och omsorgspersonal som i sitt arbete möter äldre får utbildning i bemötande, stöd och behandling vid NPF.
- Att de äldre blir mer delaktiga i sin egen vård och omsorg utifrån sina specifika förutsättningar.
- Att individens egna förutsättningar och behov ska styra vid planering av vård och insatser.
- Att äldre som söker NPF-relaterad vård i form av utredning, stöd och behandling, ska få samma möjlighet som dem som är yngre utan att ifrågasättas på grund av sin ålder.
- Att hänsyn tas vid NPF-utredning till äldres specifika symtom och svårigheter.
- Att det utvecklas screeningverktyg för att lättare identifiera symtom hos äldre.
- Att upprepade utmattningsdepressioner, ångesttillstånd, eller beroendeproblematik ska vara signaler inom vården att det kan finnas en bakomliggande NPF-problematik.
- Att det efter en utredning som leder fram till en diagnos alltid erbjuds både läkemedelsbehandling och annan behandling.
- Att stödinsatser ska samordnas mellan vård, omsorg och andra myndigheter.
- Att det ska finnas tillgång till information och stödinsatser även för äldres anhöriga.
- Att det skapas mötesplatser där äldre med NPF kan mötas, utbyta erfarenheter och stötta varandra.
- Att det forskas mer om åldrande och NPF.